

Tot traduït de l'alemany*

JOSEP MURGADES
Universitat de Barcelona

RESUM: Premissa teòrica de l'article: la traducció com una de tantes variants aplicades de la filologia. L'autor, filòleg, hi ressegueix, il·lustrant-ho amb exemples concernents aspectes diversos (edició, anotació, gramàtica, fraseologia, etc.), la seva pràctica professional en l'exercici d'una tal activitat. Consistent, en aquest cas, a traduir literatura de la llengua de més extensa demografia a la UE —l'alemanya— a la llengua tanmateix més potent dins aquesta mateixa UE d'entre totes les que hi són sotmeses a procés de minorització —la catalana. Balanç final de tot plegat és la pertinència de la traducció com a peça clau d'un projecte cultural tendent a contrarestar tota interferència despersonalitzadora.

PARAULES CLAU: Traducció i filologia, Traducció i llengua, Traducció i projecte de país.

TITLE: Translating from German

ABSTRACT: Theoretical premise of the article: the translation as an applied variant of the philology. The author, a philologist, reviews his professional practise in the exercise of such an activity and illustrates it with examples concerning several aspects (composition, annotation, grammar, phraseology, et cetera). The translation is in this case from the demographic most extended language in the EU —the German language— into the indeed strongest language among those which are subjected to minorisation in the same EU —the Catalan language. Main point is the convenience of translation as of a cultural project a key aspect in order to react against linguistic and intellectual interferences.

KEYWORDS: Translation and philology, translation and language, translation and

Traducció i filologia

Entenc la traducció —sobretot pel que fa a la traducció literària— com una variant aplicada de la filologia.

Si aquesta, en la definició de Rudolf Pfeiffer, és l'art de comprendre, d'explicar i de restablir la tradició literària (Pfeiffer 1968: 3), la traducció no és llavors sinó un de tants procediments arbitrats per aquella amb la finalitat de fer igualment accessible un text a un públic més ampli —o simplement tot altre— que aquell a qui anava destinat d'antuvi.

Traduir, doncs, segons això, no és sinó un mitjà específic de salvar la diferencialitat existent entre la llengua de sortida i la llengua d'arribada, entre la respectiva circumstància lingüística i cultural —i, si escau, temporal i, en definitiva, històrica— dels lectors en l'una i en l'altra.

Autors que han avalat semblant plantejament són, entre d'altres, Wilamowitz-Moellendorf —la traducció fóra primer de tot el resultat d'un treball filològic (Vega 1994: 276)—, Pannwitz —un traductor té menester de no menys filologia que un filòleg (Vega 1994: 297)—, Brioschi-Girolamo —la traducció és una operació primordialment filològica (íd. 1988: 51).

* Versió escrita de la intervenció feta a Reus. *Tradició traductora (Trobada de traductors al Centre de Lectura)*, celebrada els dies 12 i 13 d'abril de 2013.

Si, d'altra banda, parem esment en la dimensió inevitablement també política de la jugada, no ens ha de sorprendre tampoc que, on Prat de la Riba fa un elogi encès de la necessitat de les traduccions, sigui tot just en el seu escrit amb motiu de la fundació de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans el 1911:

Per això és necessari naturalitzar en la nostra llengua totes les obres clàssiques de les llengües sàvies i de les llengües vives, les obres mestres en tots els ordres del coneixement, les obres essencials consagrades pel temps, així com els instruments moderns més elementals de la vida de l'esperit. (Prat 1974: 120)

Traducció i filologia, doncs. O filologia i traducció. Indestriables. La filologia com a requisit previ de garantia en la solvència de la traducció. I aquesta com a força creativa capaç de fer anar més enllà, en llengua altra, allò que aquella s'esforça a entendre en la llengua originària.

En el meu cas, concretament, he conreat la traducció en la mesura que sóc filòleg. No sóc un professional de la traducció. Ho sóc de la filologia. I és en tant que tal que, ara i adés, he fet traduccions. De l'alemany. A vegades, per encàrrec. Altres, a suggeriment meu a la casa editora.

És llavors d'acord amb uns tals supòsits que sintetitzo en aquest paper algunes de les experiències —mínimament exemplificades— que d'aquesta dedicació laboral —una de tantes!— he extret.

Traducció i edició

És mostra d'honestedat intel·lectual donar sempre la referència bibliogràfica exacta del text a partir del qual s'ha fet la traducció. Si d'aquest hi ha diferents edicions disponibles, importa així mateix indicar si se n'ha fet collació, almenys entre les més remarcables d'elles, amb vista a inquirir, davant un eventual passatge obscur, quina n'ofereix una més clara lectura i, doncs, a servir-se d'aquesta a l'hora de traduir-lo.

Més ja que simple mostra d'honestedat intel·lectual, és indispensable exigència de rigor professional, en el cas que l'edició utilitzada hagi tingut curador, citar-ne conseqüentment el nom, així com també destriar degudament, si hi ha anotacions, les que són obra d'aquest de les que puguin ser-ho del traductor.

Així és que vaig procedir, referenciant-ho oportunament a la «Nota sobre la traducció», en la que vaig fer del *Wilhelm Meister* (Goethe 1985: 10–11), on, al costat d'unes poques notes meves de traductor, n'hi ha gairebé una vuitantena de reproduïdes (tot i que no ho són pas totes) de l'edició de l'original alemany a cura del gran filòleg que va ser Erich Trunz.

Actuar altrament en un tal sentit (apropiant-se doncs a la callada de les notes procedents en l'edició de la llengua de sortida, talment fossin del traductor a la llengua d'arribada) és una de tantes varietats pròpies de la infame pirateria intel·lectual dels nostres dies.

Traducció i anotació (o no)

Llavors: cal anotar el text d'una traducció? I, si cal, quan i com i fins a quin punt? Vet aquí una qüestió no gens ociosa per a la traductologia.

En principi, en això, les traduccions, segons els textos. Si aquests ens arriben en una edició anotada —cosa força habitual quan es tracta d'una obra ja canonitzada—, és lògic que la traducció que se'n faci reculli si més no aquelles notes que tan aclaridores poden resultar per al lector indígena com per a un de forà (és el cas alludit adés de les d'Erich Trunz a la seva edició del *Wilhelm Meister*).

Es pot donar tanmateix també l'avinentesa que, per raons històriques i culturals específiques de la llengua d'arribada, el text que s'hi tradueix sigui objecte d'una atenció filològica més circumstanciada que no ho havia estat el de la llengua de partida. És aleshores que el traductor es dobla més que mai de filòleg, podent procurar-se endemés, si cal, l'ajut d'algun col·lega amb coneixements especialitzats per a millor il·lustrar context, intertext i referents varis de l'obra traduïda.

Aquest ha estat el cas de les dues obres que he traduït per a l'Institut Internacional d'Estudis Borgians: (Panizza 2008) i (Klabund 2011), per a l'anotació de les quals (detecció de fonts, aclariments intertextuals, etc.) he comptat amb la col·laboració de qui n'és màxima responsable intel·lectual, Maria Toldrà, amb un resultat final que, des del punt vista estrictament ecdòtic, fa molt més solvent el text de la traducció catalana que no pas el de les edicions existents de l'original alemany.

També, en aquest últim sentit, no estarà de més de dir que la traducció catalana de *Das Gesetz* (Mann 2012) presenta sobre qualsevol edició alemanya l'avantatge del fet que, a mig camí entre la nota i la postilla, dins el cos del text, entre claudàtors, en negreta i en caixa més petita, s'indiquen, on escau, els passatges bíblics sobre què recolza, en clau intertextual (citatòria, al·lusiva, parafràstica, paròdica, etc.), el relat de Mann.

Una cosa tota altra, però, són les notes expressives per a la traducció, i que només tenen raó de ser en el text que no és sinó el d'arribada d'un altre de prou diferent.

Convé tanmateix dosificar-les al màxim. Cabria llavors distingir-ne dos grans grups possibles.

En fóra el primer (A) el de les destinades a l'esclariment de referents extratextuals presumiblement poc o gens coneguts del lector de la llengua d'arribada.

En fóra el segon (B) el de les derivades de la necessitat d'explicar algun matís idiomàtic o joc de paraules en la llengua de sortida de difícil, o impossible, resolució satisfactòria en la llengua d'arribada, almenys des del discurs literari estant.

Exemples d'(A):

Caracterització d'un vent propi de la regió on és ambientat el text, el *Föhn* (Hesse 1976: 68 i 1986: 116) —cal remarcar aquí que el mot germànic aquest emprat per designar el vent en qüestió, va ser incorporat al DIEC 2 (2007) sota la forma, gràficament adaptada, de «foehn».

Identificació d'un topònim, Schönbrunn, d'acord amb una de les instal·lacions que hi ha (el zoològic) i que resulta pertinent dins el text (Bernhard 1985b: 34).

Explicitació d'unes sigles, *Met*, per *Metropolitan Opera House* de Nova York, (Bernhard 1985a: 36), i desenvolupament d'una abreviatura, *Burg*, per *Burgtheater* de Viena, (Bernhard 1985a: 102), que poden no ser familiars per al gran públic.

Remissió comparativa a un joc de cartes semblant en català (el set-i-mig), del qual en el text es tradueix literalment la denominació en alemany: *Siebzehnundvier* («disset-i-quatre») (Bernhard 1985a: 19).

Traducció literal (com no pot ser altrament: «guia instructora de camperols de l'Imperi») en nota d'un mot amb valor idiomàtic, polític i històric (*Reichsbauernführerin*) que no admet translació a cap altra llengua (Bernhard 1985a: 69).

Advertiment sobre la situació políticament fragmentada d'Alemanya a l'època en què transcorre l'acció de l'obra, a finals del segle XVIII (Goethe 1985: 55).

Exemples de (B):

N'és un repertori adobat el propi dels estudis onomàstics en general. Com que, per raons òbvies (de manteniment de la genuïtat lingüística i de preservació de la versemblança literària), a traduir els noms propis (de persona, de família, de lloc, de motejament) no s'hi val, qualsevol al·lusió metalingüística que es faci a aquests esdevé irreproduïble i, doncs, cal anotar conseqüentment.

Importa fer-ho, doncs, posem per cas, per indicar que «Paulchen» és l'hipocorístic de Paul en alemany (Hesse 1986: 52), que els cognoms «Amberg», «Meister» i «Hunger» hi signifiquen, respectivament, «muntanya d'ambre» (Hesse 1986: 73), «mestre» (Goethe 1985: 221) i «fam» (Bernhard 1985a: 75), de la mateixa manera que el nom de fonts «Wilhelm» hi és l'equivalent de l'anglès William (Goethe 1985: 159); altrament no es captaria, bé la identitat dels personatges, bé sobretot els comentaris a què es presten en el context del relat.

Com igualment també es perdria, sense l'oportuna i obligada nota, l'associació entre el topònim «Wilhelminenberg» i el substantiu compost «Schicksalsberg» (o «muntanya del destí») (Bernhard 1986a: 50).

I davant l'absència de tota nota explicativa, en l'edició del text de sortida (Klabund 1999: 197), de l'escarni motejador consistent a derivar «Fregnese» de «Farnese», bé cal que l'esforçat traductor, també aquí doblat d'editor filòleg, aclareixi amb nota pertinent la significació obscena del tal sobrenom (Klabund 2011: 71).

La reflexió metalingüística, d'altra banda, per poc que faci aparició en el text originari, esdevé també només mínimament transmissible mitjançant l'anotació oportuna.

Així, quan l'autor es fa consideracions sobre les diferències de matís semàntic entre el mot (per ell manllevat del francès) *perfid* i l'alemany *treulos* —a favor segons ell del primer (Goethe 1977: 342)—, cal indispensablement indicar que és aquest mot alemany el que, en la traducció catalana, es gira per «deslleial» (Goethe 1985: 258).

I, encara, tot i la confluència d'un mateix mot, *pedant* (Goethe 1977: 111), originàriament grec, en totes dues llengües, això no ens ha de fer oblidar el sentit prou diferent que hi ha

acabat adoptant, raó per la qual és millor anotar aquesta deriva tota altra en cadascuna d'elles (Goethe 1985: 87).

Un cas intermedi entre la solució anotada i la que no, el constituiria el d'un referent tingut per prou circumstancial com per no haver de dedicar-li una nota, la indispensable informació concnecnent el qual, tanmateix, és girada dins el text en forma de perífrasi explicativa.

Així, on Panizza se serveix simplement d'una sinècdoque denominativa —el nom de l'autor pel d'un seu llibre llavors molt conegut: «so steht's im Ollendorf auch» (Panizza 1964: 77)—, basta traduir per: «vet aquí una frase de manual de gramàtica» (Panizza 2008: 167), sense perdre's en ulteriors explanacions sobre el tal autor i les seves obres per a l'ensenyament d'idiomes.

Altrament, però, i sempre que no hi hagi d'haver un bloqueig de la comprensió, el més aconsellable és de no prodigar-se en notes que interfereixin en la màgia de la ficció (la mateixa, s'entén, per què ha de ser captivat el lector de la versió original).

Si, per exemple, Kafka, a la narració «El fogoner» (*Der Heizer*; primer capítol altrament de la seva novella inacabada *Amerika*), comet el lapsus de fer que el braç de l'estàtua de la llibertat de Nova York brandi una «espasa» (*Schwert*) i no una torxa (*Fackel*), és millor traduir d'acord amb el text i no d'acord amb la realitat (Kafka 1979: 32; 1982: 45), renunciant fins i tot a la nota explicativa, la qual no per més certa resultaria menys repellant.

Sempre a risc llavors, és clar, que l'eixerit lector atribueixi l'error a la incompetència del traductor i no al descuit de l'autor. Una prova més de com, en el món de la creació intel·lectual, la figura d'aquell és sovint la que més en solitud es troba.

A fi d'estalviar-nos igualment una nota en la mateixa línia de les indicades més amunt, pot ser de vegades relativament plausible de forçar el joc de paraules en la llengua pròpia. Suposem, doncs, a propòsit de la prosa de Bernhard *Behauptung* (Bernhard 1978: 58), «Afirmació» (Bernhard 1985b: 48), que el personatge que, segons «un home d'Augsburg» embogit, va proferir a les acaballes de la seva vida l'exclamació *mehr nicht!* («no més, prou!») en lloc de l'històric *mehr Licht!* («més llum!»), hagués estat un altre que Goethe; ¿per què llavors no intentar de mantenir la paronímia en català tot girant la primera ocurrència, aleatòria, en un «m'esllom!» (crit altrament prou versemblant en qui es troba en una situació agònica)? La solució no és òptima, evidentment; però, realitat biogràfica de Goethe a banda, ¿no s'aconsegueix així un efecte còmico-grotesc superior a l'obtingut si, mantenint l'original alemany, procedíem a la inevitable anotació lingüística a peu de pàgina?

Traducció i traduccions

El text a traduir pot haver estat, amb anterioritat, objecte de recepció parcial en la pròpia llengua d'alguns passatges significatius.

En una obra com el *Wilhelm Meister*, amb valor fundacional de gènere (el *Bildungsroman* o novella de formació), és aquest el cas de tres dels poemes que hi són inserits en boca de dos dels seus personatges, l'arpista i Mignon: el cant del primer («Was hör'ich draußen vor dem Tor...?») fou versionat per Josep Lleonart («Qui és que canta en el lllindar...?»); el de la

segona («Kennst Du das Land...?»), per Joan Maragall («Saps el país...?»); el conjunt de tots dos («Nur wer die Sehnsucht kennt...»), per Feliu Formosa («Sols qui l'enyor coneix...»).

Estar-se'n llavors de fer la pròpia traducció, en el marc global de tota l'obra, i reproduir per contra les d'aquests (Goethe 1985: 100–101, 112, 182) comporta tant reconèixer un deute intel·lectual com alhora evidenciar, una vegada més, a propòsit de tres moments generacionals diferents, la continuïtat de la producció cultural en la llengua del país.

Si en el cos de l'obra que es tradueix hi ha citacions d'altres obres de les quals es disposi de traduccions solvents en la llengua pròpia, és així mateix tot un detall de probitat el fet de donar aquelles segons el text d'aquestes, fent-hi la deguda remissió bibliogràfica.

És per això que els passatges citats d'*El Rei Lear* de Shakespeare per Bernhard a *Minetti* són reproduïts en la versió de Salvador Oliva (Bernhard 1988: 64–65, 77); i els de l'*Eneida* de Virgili, *El Príncep* de Maquiavel, l'*Orland furios* d'Ariosto i les *Epístoles* d'Horaci citats per Klabund, ho són en les respectives versions de Miquel Dolç, Jordi Moners i Sinyol, Bonaventura Vallespinosa i Llorenç Riber (Klabund 2011: 166, 181 i 186).

(No es procedeix en canvi semblantment amb la citació que hi ha del *Decameró* de Boccaccio a Panizza (2008: 243–244), el text de la qual difereix ostensiblement del que va fer servir Francesc Vallverdú per fer-ne l'oportuna traducció catalana el 1984).

Per a les remissions, paràfrasis, citacions, etc., referents al llibre dels llibres, evidentment cal servir-se, a conveniència, bé de la traducció de la Bíblia a cura dels monjos de Montserrat (Bíblia 2007), bé de la traducció dita interconfessional (Bíblia 2008). L'oportunitat de servir-se de l'una o de l'altra ha d'estar sempre en funció del grau de proximitat que presentin respectivament, en el passatge concernit, amb el text alemany.

Per exemple, quan en aquest es llegeix (en tàcita al·lusió a Mateu, 13, 5): «Auch fiel ihre Predigt nicht auf steinigem Boden» (Mann 1983: 351), a la versió: «...van caure en lloc rocós» (Bíblia 2007), es preferirà la versió: «...van caure en un terreny rocós» (Bíblia 2008), ja que *Boden* significa més aviat «terreny» que no pas «lloc» (Mann 2012: 44).

En canvi, quan en l'original alemany (en paràfrasi dels Fets dels Apòstols, 26, 14) la lectura és: «Gegen Gott und Borgia darf niemand lücken» (Klabund 1999: 186), serà més apropiat traduir: «Contra l'esperó de Déu i dels Borja no s'hi val a reguitnar» (Klabund 2011: 59), seguint doncs la versió donada per (Bíblia 2007), en la qual l'ús d'un verb inusual com «reguitnar» és més acordat amb el d'un de no menys inusual en alemany com és *löcken*, a diferència del «tirar guitzes» que apareix a (Bíblia 2008).

I encara: en tot passatge bíblic, com ara pugui ser un dels més coneguts (Èxode 3, 1–3), en què, a propòsit d'un mot, hi hagi coincidència entre (Bíblia 2007) i (Bíblia 2008), aquí concretament el de «bardissa», cal servir-se d'aquest i només d'aquest (Mann 2012: 27) per traduir-ne un de la llengua de sortida (*Busch*, en aquest cas; Mann 1983: 340) que podria altrament prestar-se a tot de traduccions diverses: «arbust», «mata», «matoll», etc.

Altrament: textos esporàdicament citats només en llatí, i procedents igualment de la Bíblia o de la litúrgia cristiana posterior, no cal traduir-los, en la mesura que formen part d'una tradició cultural compartida i que se n'indica ja l'oportuna referència bibliogràfica (Panizza 2008: 204–205, 209, 255–257).

En canvi, davant l'eventual aparició de frases aleatòries en un idioma de tradició ben altra —el turc—, i de les quals no es dona la traducció en el text original (Klabund 1999: 221, 240), sempre és bo de remetre's a un col·lega competent en la tal llengua (Klabund 2011: 23) perquè tingui l'amabilitat de garantir-ne la correcta transcripció i de traduir-les convenientment (Klabund 2011: 104, 125).

Traducció i al·lusivitat

L'allusió pròpiament reeixida és sempre la tàcita, cosa que requereix inevitablement la complicitat del receptor. En un text traduït, és més fàcil crear-ne a partir de la llengua d'arribada (anant sovint en aquest cas més enllà que no va la llengua de sortida) que no pas de reproduir de manera convincent les que són detectables en el text original.

Així, traduir «Arbeitstier» (Mann 1983: 385) per «bèstia de càrrega» (Mann 2012: 91) i no per «bèstia de treballar», com escauria des de la literalitat estricta, pot dur implícitament el lector català a pensar en el títol d'una de les novel·les més justament ponderades de Manuel de Pedrolo, *Totes les bèsties de càrrega* (1967) i en el món d'explotació i d'esclavatge que s'hi relata, comparable, en la narració de Mann i, en definitiva, en el text bíblic en què s'inspira, al món de servitud patit pels hebreus sota dominació egípcia.

En canvi, no hi ha mitjà de reproduir en el text català (ni possiblement en el de cap altra llengua) les connotacions inherents en alemany a expressions com «braunes Gehudel» (Mann 1983: 364), «marronosa gentada» (Mann 2012: 62), i «Sei heil und gesund» (Mann 1983: 385), «estigues sa i bo!» (Mann 2012: 92), que instintivament poden evocar en el lector alemany el color de les camises de l'uniforme nazi (*braun*) i les fórmules d'exaltació ritual dels nacionalsocialistes (*Siegl, Heil!*). Com a molt, llavors, el que es pot fer, és indicar-ho, fora del text, en la presentació o nota del traductor (Mann 2012: 16).

Traducció i interposició

Un dels molts peatges a pagar per tota llengua en vies (no tan ràpides com molts voldrien) de ser minoritzada, és el de la interposició, tal i com va definir ja en el seu moment aquesta Lluís Vicent Aracil: veure el món a través de la llengua hegemònica o interposada i ser vist pel món també a través d'aquesta (Aracil 1983).

La coneguda narració de Kafka (escenificada tot sovint arreu) *Ein Bericht für eine Akademie* vaig girar-la al català com «Un report per a una acadèmia»; podríem discutir (que ja foren ganes de discutir) si és millor «report» que «informe» o a l'inrevés; en tot cas, el que no admet dubte és l'article indeterminat que en l'original precedeix el substantiu.

Doncs bé, tot i amb això, posats a fer-ne la representació, el 1987, els del Talleret de Salt no van saber o no van poder estar-se de programar-la estergint el títol que havia rebut en la traducció espanyola, de manera que va passar a dir-se «Informe per a una acadèmia», que és, d'altra banda, i per causa de la mateixa inèrcia, el mateix que ha rebut en altres traduccions catalanes que se n'han fet.

O dit amb tot el sarcasme (i per il·lustrar-ho amb un sol exemple d'entre milers possibles): ¿per què traduir literalment per «Els recercadors» la famosa pel·lícula de John Ford *The Searchers* (1956) si, tot tirant de la sempre abarrocada inventiva espanyola, igualment podem dir, en calcada traducció d'aquesta, «Centaures del desert»? (!).

El cas és anàleg (més d'un cop ho he comentat amb en Joaquim Mallafre) al de la novel·la *Gone with the Wind* (1936) de Margaret Mitchell, duta tres anys més tard al cinema, amb el mateix títol, per V. Fleming. Una traducció catalana tota clavada, fins i tot pel que fa al nombre de síl·labes, era (hauria d'haver estat) «Endut pel vent»; però el mecenes burgès que, en funció d'editor comercial, va publicar-la, estava disposat a finançar-la, sí, no pas tanmateix al preu que, amb el títol adés alludit, el potencial públic comprador hagués deixat d'associar-la amb l'èxit derivat de la seva exhibició fílmica, estrenada aquí evidentment en espanyol: «Lo que el viento se llevó»; d'on llavors el fet que el traductor català, Jordi Arbonès, i amb ell el seu públic lector, haguessin d'empassar-se'n l'enfarfegada versió calcada amb l'horripilant títol d'«Allò que el vent s'endugué» (!).

Però és (ha estat) també el món qui ens ha vist, sempre deformadament, a través del prisma espanyol o, eventualment, tractant-se de la nissaga dels Borja, de l'italià (Borgia). El mateix personatge històric, sobradament documentat, Francesc Remolins, apareix bé com a «Remolina da Ilerda» (Panizza 1964: 73), bé com a Francisco Remolino (Klabund 1977: 65), bé com a Francesco Remolino (Klabund 1999: 247). Per no parlar d'un Galceran (de Borja) esdevingut «Collerando Borgia» (Panizza 1964: 73), d'un Miquelet Corella deturpat en «Michelotto» (Klabund 1977: 72 i 1999: 259), etc., etc., etc.

No cal dir llavors com, davant unes tals ocurrencies patronímiques i onomàstiques en general, el traductor en llengua nostrada té el deure de restituir l'antroponímia genuïna als personatges catalans que hi són esmentats. Amb l'esforç subsegüent de reconstrucció, com a mínim lingüística, d'una història obscurida, si no deliberadament escamotejada.

Traducció i lèxic

És prou sabut que, després de l'ortografia —el vessant més convencional i epidèrmic, però no per això menys necessari a partir d'un determinat moment històric, del llenguatge—, el del vessant lèxic n'és sens dubte el més ostensible; amb valor d'estructura superficial, cert, però just per això majorment perceptible.

Camp adobat, doncs, per a la polèmica (tothom passa per entendre-hi, a diferència del que s'esdevé amb l'estructura profunda constituïda per la sintaxi). I terreny, per tant, on, a una llengua en risc constant de minorització, poc li són pas tampoc gaire permeses desviacions de la «naturalitat» a què representa que ha de viure irremissiblement abocada. Artifici, estranyament, mobilitat al llarg i a l'ample dels eixos diacrònics, diatòpics i diastràtics, formen part només —representa— dels atributs de la llengua hegemònica, no pas dels de la subordinada.

D'on el fet llavors que, en aquest treball de mediació propi de tot torsimany, l'adopció de segons quines opcions lèxiques per traduir paraules sense equivalent automàtic en la

llengua d'arribada, doni peu de vegades a discussions que van més enllà dels límits propis de tota controvèrsia tècnica.

Heus aquí a continuació un breu repertori d'ocurrències lèxiques de traducció no sempre còmoda precisament. Haver-se de decantar tothora (com no pot fer altrament el traductor) per una o altra solució, no implica que aquesta hagi de ser (ni al ulls del mateix traductor!) forçosament la millor; sovint és, més aviat, una que, de totes les possibles, presenta, per una o altra raó, menys d'inconvenients en l'aspecte que sigui.

1 Arcaïsmes

No costa gaire, en el text de Goethe, fer correspondre a la triple forma de tractament *Ihr*, *Sie*, *Du*, el triplet català «vós», «vostè», «tu»; tampoc girar-hi el pronom possessiu escaient per a la primera, *Ithro* (ja en vies de caducitat en temps de l'autor), per «vossa»; només que, en aquest últim cas, millor indicar-ho en la nota preliminar sobre la traducció (Goethe 1985: 10).

Hurerei (a partir de *Hure*, «puta») i el postnominal, encara més insòlit, *nachhuren* (Mann 1983: 382) troben un bon equivalent en l'antic «putanejar» (Mann 2012: 87–88), de què sí que deixa oportuna constància l'Alcover-Moll (s.v. íd.).

Mohrin (Mann 1983: 387 i pàssim) és un terme, igualment antiquat, fet servir per designar una mora de pell negra; ara: atès el fet que, d'acord amb el context bíblic, on se situa aquesta figura, «una dona del país de Cuix», és a Etiòpia (Nombres 12, 1), l'opció adoptada de «moreua» (Mann 2012: 95 i pàssim) no deixa de ser sinó una solució intermèdia —crec en tot cas que tanmateix viable— entre la connotació idiomàtica i la realitat ètnica; en canvi, idèntica ocurrència del mateix mot, en la forma del masculí, *Mohr* (Klabund 1999: 309), és traduïble, atesa la poètica pròpia de l'expressionisme que traspua tota l'obra, directament per «negrot» (Klabund 2012: 209).

2 Neologismes

Nestbeschmutzer, neologisme d'encuny no gaire reulat en el temps, significa literalment «embrutador del niu», i se sol dir de qui malparla del propi país i de la seva gent; Bernhard l'utilitza autoaplicant-se'l a si mateix (Bernhard 1982: 118); traduït-lo per «rebentaire» (mot encara no recollit al DIEC 1995, però sí ja al DIEC2 2007) no fa sinó forçar la creació d'un mot nou a partir de recursos propis de l'idioma (com fa Bernhard al capdavant amb el seu), en aquest cas el substantiu «rebutada», que en el sentit figurat que li és habitual prou s'acosta al que revesteix avui dia el tal mot alemany en la seva forma personalitzada.

3 Barbarismes

Kafka, com era altrament habitual en el món sudgermànic de la seva època, deia i escrivia *Trottoir* (Kafka 1979: 10, 233), gallicisme després lentament substituït per la forma, de creació motivadament purista, *Bürgersteig*. Hispanisme per gallicisme, vaig pensar en el seu moment, i no vaig dubtar a traduir aquest per «acera» (Kafka 1982: 9, 239) en lloc del correcte «vorera».

La qüestió de fons és, però, aquí, tota una altra: davant aquest castellanisme, flagrant per més enquistat que estigui, ¿quin lector català amb una competència lingüística mínima no tendirà a malpensar abans de la del traductor (o de la del mateix corrector d'aquest) que no pas de les interferències lèxiques que pugui haver-hi ja en la llengua de l'original? Qui no forçarà la lectura fins a imaginar-se'm venut als del *catañol*, català *light* o simplement «verinós»?

(El cas és anàleg a un de patit en pròpia pell i reportat després per Joaquim Mallafrè: on Joyce escriu a gratcient el vulgarisme: «I knows», ell hi fa correspondre el seu exacte equivalent català: «coneixo»; ara, ¿quin lector nostrat se n'adonarà?; ¿quin, que se n'adoni, no estarà abans temptat de creure que traductor —i corrector— han abaixat aquí la guàrdia?).

Schön ist die Jugend (Hesse 1971) vaig tenir clar també ja d'antuvi que no admetia cap altra traducció que *Maca és la joventut* (Hesse 1986), havent-se perdut ja de qui-sap-lo quan la distinció entre labiodental (/v/) i bilabial (/b/): la que ens hauria de permetre detectar només ja auditivament, posem per cas, si una ciutat és antiga («vella») o bonica («bella»); en el moment d'apostar per «maca» el mot no era encara reconegut pel diccionari normatiu llavors vigent, sí però pel DGEC (1982); no va ser fins al DIEC 1995 que un dels castellanismes més inveterats (i més útils) de l'idioma, «maco», va passar a tenir carta de naturalesa en la llengua del país.

4 Xenismes

L'ocurrència esporàdica en el text original de mots en llengua altra que la d'aquest, pot resoldre's bé mantenint-los, bé traslladant-los per mitjà d'una perífrasi. Es trobaria en el primer cas l'insòlit «Ibrim» (Mann 1983: 344) —amb referència a la població jueva establerta a l'Egipte dels faraons—, que si bé l'autor pot permetre's d'utilitzar sense cap aclariment, mai no serà sobrer en un traducció, si s'opta per reproduir-lo tal qual, d'acompanyar de l'explicació corresponent: «Ibrim (contracció derivada del nom d'Abraham)», (Mann 2012: 33).

En canvi, a risc de perdre en coloració localista a través d'uns ulls germànics, potser no és tan greu de girar l'italià «Sciantosa» (Klabund 1999: 297), adaptació del gallicisme *chanteuse*, directament per «cançonetista» (Klabund 2011: 195), sense més.

5 Colloquialismes

Cabria incloure dins aquest apartat tots aquells mots tant de registre baix com, sobretot, de registre expressiu. Atès el procés de substitució de la llengua en aquest nivell de base, no sempre és fàcil de trobar equivalents que, a més encara de «sonar» prou vius, s'ajustin a girar degudament solucions força particulars en cada llengua.

Tenint en compte l'etimologia d'un mot com el francès «Sapristi!» (Panizza 1964: 116), derivat per contracció de *Sacré Christ*, no sembla cap despropòsit recórrer al catalaníssim (i no menys irreverent) «Redéu!» (Panizza 2008: 231). Igualment, *Daifel* (Panizza 1964: 106 i 114) i *Daiwel* (Panizza 1964: 106), formes del tot insòlites però que troben un perfecte equivalent en els eufemismes del mot diable que són «diantre» (Panizza 2008: 214 i 228) i «diastre» (Panizza 2008: 215).

L'improperi en diminutiu i, per tant —en alemany— de gènere gramaticalment neutre, «dummes Gänschen» (Panizza 1964: 75), cabria traduir-lo potser per «tros de bleda», però atès que el destinatari és un àngel (un ésser doncs, en principi, asexual), vaig decantar-me per l'expressió, igualment més neutra, de «tros de quòniam» (Panizza 2008: 164).

I, encara, girar «Gecke» (Mann 1983: 345) per «pixapolits» (Mann 2012: 35) o «Backfisch» (Hesse 1971: 25, 54) per «pipioli» (Hesse 1986: 23, 53) són opcions que, tot i que plausibles, diuen més potser de la preferència del traductor pels tals mots catalans a l'hora d'adjectivar segons qui...

Traducció i metaplasmes

D'entre totes les figures retòriques, possiblement són els metaplasmes (o figures de dicció), les més directament copsables, atesa la dimensió sobretot auditiva que revesteixen. D'on la conveniència també de ser aquestes on més ha de bregar el traductor per afanyar-se a reproduir-ne semblant perceptibilitat.

L'alliteració (o repetició en contigüïtat de sons afins, si no idèntics) és una de les més habituals. Heus-ne ací un exemple amb valor onomatopèic sobreafegit: «...dazu noch anderes Dröhnen, Donnern und Prasseln» (Mann 1983: 391), girat en «...acompanyat de retruny, de trons i d'espetecs» (Mann 2012: 100).

O aquest altre, que tampoc no s'hi queda curt: «...zum Hauchen und Fauchen, zum Mummeln und Rummeln, zum Platzen und Schmatzen» (Mann 1983: 397), girat en: «...de bufar i d'esbufegar, de barbotejar i de balbucejar, de petar i d'espetegar» (Mann 2012: 109).

La paronímia (o, en grec, paronomàsia, consistent a posar en proximitat mots gairebé homòfons però amb significació diferent) pot ser encara, a efectes traductorís, un més gran repte.

Fóra el cas de trobar l'equivalent paronímic per a *Gebot* («manament») i *Verbot* («prohibició»), (Mann 1983: 339, 384), possible si, sense forçar gaire la sinonímia, els traduïm respectivament per «prescripció» i «proscripció» (Mann 2012: 25, 91).

Més punta, per causa de la tàcita contraposició irònica establerta entre tots dos termes, presenta el cas següent: a propòsit d'un personatge històric real, Johannes Burckard, i de la fama de bon bevedor que l'hauria envoltat, Klabund escriu (1999: 198) que s'havia guanyat el malnom de «Säufer» («borratxo»), per similitud fònica amb *Johannes der Täufer* («Joan el Baptista»); la solució va estar aquí a traduir *Säufer* per «Popista», tot especificant a continuació: «(per analogia amb Baptista i per tal com popava de tot)» (Klabund 2011: 74).

Traducció i locucions idiomàtiques

No és habitual que les locucions idiomàtiques (*Redensarten*, en alemany) es corresponguin al cent per cent entre dues llengües. (Exemples remarcables d'aquesta excepcionalitat podrien ser, en un àmbit genèric, l'expressió *jemandem die Kastanien aus dem Feuer holen*, que té el seu equivalent literal en la catalana «treure-li a algú les castanyes del foc»; o, en el

cas concret del text de Mann, «mit langer Nase abziehen mußte» (Mann 1983: 374), traduït aquí tal qual per: «se n'havia hagut d'anar amb un pam de nas» (Mann 2012: 77).)

A l'hora de traduir-les, doncs, convé distingir com a mínim entre tres grans grups. En fóra el primer el d'aquelles que, tot i com puguin diferir entre si quant al format metafòric en cadascuna llengua, apareixen referenciades als diccionaris bilingües en la mesura que formen part del cabal lexicalitzat de tots dos idiomes.

Cap dificultat llavors a girar locucions idiomàtiques com ara: «Mit Speck fängt man Mäuse» (Panizza 1964: 111) per «És amb mel que s'agafen les mosques» (Panizza 2008: 224); «Er hat sein Schäfchen schon im Trocken» (Klabund 1999: 190) per «Té el ronyó més que cobert» (Klabund 2011: 64); «Ich muß auf der Hut sein» (Klabund 1999: 237) per «Caldrà que estigui ull a l'aguait» (Klabund 2011: 122).

Formarien part d'un segon grup locucions més o menys idiomàtiques en la llengua de sortida per a les quals, tanmateix, és possible de trobar un equivalent semblantment idiomàtic en la llengua d'arribada, per bé que a còpia de forçar l'expressivitat en aquesta amb un trop no sempre idèntic al del text original.

Així, per exemple, «Rodrigo Borgia schlich um die Torre di Nona und den Monte Giordano, wo Adriana Orsini wohnte, wie der Kater um den heißen Brei» (Klabund 1999: 185) esdevé: «Roderic de Borja va esmunyir-se per entre la Torre di Nona i el Monte Giordano, on vivia Adriana Orsini, i va fer-ho com un gos que ensuma el tall» (Klabund 2011: 58); «zerstoben [die Heere der italienischen Städte] vor ihm [dem französischen Heer] wie Spreu» (Klabund 1999: 232) esdevé: «Els exèrcits de les ciutats italianes [...] es fonien com un bolado davant l'exèrcit francès» (Klabund 2011: 117); «Man spricht von zehn Plagen, die Jahwe eine nach der anderen über Ägypten verhängt habe, um Pharao mürbe zu machen» (Mann 1983: 356) esdevé: «Es parla de deu plagues, que Jahvè una rere l'altra hauria infligit a Egipte per fer-li fer al faraó la farina blana» (Mann 2012: 51).»

Un tercer grup, encara, fóra el de locucions clarament identificables també com a idiomàtiques, per bé que sorgides en part de la inventiva personal de l'autor i, doncs, sense general tradició comuna al darrere.

En trobem un exemple en la reiteració obsessiva d'aquest retret: «Die haben dir auf den Kopf gemacht! Tatsächlich, dachte ich, sie haben dir auf den Kopf gemacht. Sie haben dir auch heute wieder auf den Kopf gemacht, wie sie dir immer auf den Kopf gemacht haben. Aber du hast dir auf den Kopf machen lassen...» (Bernhard 1982: 113–114); hi hauria hagut aquí la possibilitat de traduir, forçant igualment l'el·lipsi, «se t'ho han fet a sobre», etc., o, fins i tot, «se t'ho han fet al cap», etc.; al final, tanmateix, rebaixant potser la contundència de l'allusió tàcitament escatològica, però a través d'una locució idiomàtica —per a mi prou viva— que subratlla plàsticament, centrant-se també en el cap, la idea d'escarni de què es pot ser víctima, vaig acabar traduït: «T'han fet sopes al cap! Certament, vaig pensar jo, t'han fet sopes al cap. Avui t'han tornat a fer sopes al cap, com sempre te n'hi han fetes. Però tu, a sobre, vaig pensar, has deixat que te n'hi fessin...» (Bernhard 1985a: 77). Al capdavant, segons bé ha remarcat Francesc Parcerisas, importa «amanir un text amb expressions tradicionals que corren el perill de caure en desús» (Parcerisas 2013: 32).

Traducció i sintaxi

Si la traducció del lèxic ens encara amb la vessant més vistosa de la llengua, la dels metaplasmes amb la més fònica, la de les locucions amb la més idiomàtica, la dels referents amb la més contextual, la traducció de la sintaxi ho fa sens dubte amb la seva vessant més profundament específica, pròpia, característica.

Algú ha dit ja (René Wellek?) que l'alemany, per causa de la seva peculiar disposició de la frase i, en definitiva, de tot el període, és aquella llengua en què sempre resulta més difícil de traduir-ne la prosa que no pas la poesia.

La qüestió, d'antuvi teòrica, però de resolució no menys pràctica, és llavors si quan es tradueix, al català, d'una llengua d'estructura eminentment paràctica com l'anglès, o d'una d'hipotàctica com l'alemany, el resultat hi ha de ser en aquella un de semblant, de manera que no s'hi noti quina n'hagi estat la llengua de partida. O bé si, per contra, és lògic i acceptable, enriquidor fins i tot per a la llengua d'arribada —el català, en aquest cas—, que s'hi reflecteixi degudament la disposició sintàctica pròpia de la llengua de la qual s'ha fet l'anostrament.

Fabra, en un dels pocs moments en què va abaixar la guàrdia, temerós de la interferència derivada en aquest àmbit de l'abarrocamment típic de la prosa burocràtica espanyola, va pronunciar-se categòric a favor només de la coordinació i en menyscapte de la subordinació (conversa filològica 833, 29 maig 1928 [Fabra 2010: 798]). Amb oblit, doncs, de les genuïnes virtualitats inherents a l'opció estilística pròpia de l'anomenada valenciana prosa.

En la meua praxi com a traductor, i amb el pas dels anys, m'he anat decantant cap a una solució pragmàtica quant al tractament traductori a donar a la sintaxi alemanya.

Així, en textos assagístics, de dimensió denotativa i bàsicament instrumental (d'aquells que de vegades cal traduir sense que per això figurin en el currículum professional), em decanto si escau, sense el menor escrúpol, per descompondre en dues o tres frases diferents, separades per la puntuació adequada, allò que en l'original pot estar comprès en un sol període interminable.

En canvi, quan els textos són pròpiament literaris, amb voluntat connotativa i autoreferencial, m'enfronto al repte de reproduir en catalana prosa enfilalls de subordinades que prou els costa de pervenir, sense incongruències ni anacoluts, al següent punt i seguit (no diguem ja al següent punt i a part!).

Això és així, posem per cas, en la narrativa d'un Thomas Bernhard, el qual, en la seva càustica crítica de la societat germànica en general, sembla com si es rabegi a retorçar a gratcient la ja de per si complexa sintaxi de la seva llengua. En són mostres a què vaig haver de fer front moltes de les proses de *L'imitador de veus* (Bernhard 1979 i 1985b).

Ara, qui, mal sigui només com a provatura, vulgui saber el pa que veritablement es dóna en l'assumpció d'aquest desafiament, bastarà que emprengui la traducció del període amb què s'enceta *Korrektur* (Bernhard: 1975): vint-i-quatre denses ratlles de frases degudament encapsades les unes amb les altres fins a l'extenuació.

Traducció i risc interpretatiu

Si no forçosament traïr tothora, traduir és sempre i en tot cas triar. «Mullar-se», per dir-ho en pla col·loquial. I és fer-ho en la mesura que el traductor acostuma a ser el primer, almenys públicament, a llegir-se en la seva llengua allò que d'antuvi li arriba en l'altra, de la qual ha de saber passar a la pròpia tot allò que en aquella hi és dit.

Sempre es troba llavors amb ocurrències lèxiques, sintagmàtiques, sintàctiques, etc., la versió de les quals constitueix tot un repte, que l'obliga no pas a girar mecànicament, sinó a llegir havent d'interpretar, optant doncs per una sola d'entre diverses alternatives possibles; el resultat sovint pot no ser ben bé satisfactori, ni tan sols per al mateix traductor, però és aquest tanmateix qui s'ha vist en el destret d'haver-hi d'apostar...

Heus-ne a continuació un brevíssim mostrari.

Erschlagen (Mann 1983: 343, 346; Bernhard 1978: 51) no és ben bé «matar», encara que ho signifiqui, ja que en alemany, per dir això mateix, prou hi ha d'altres verbs més usuals: *töten*, *umbringen*, *hinmachen*; per què llavors no reservar per a aquest mot el català «estossinar» (Mann 2012: 31, 35; Bernhard 1979: 59 i 1985: 41)?; si l'alemany és un postnominal de *Schlag* («cop»), no és el català un derivat de «tossar» («donar cops amb el tos, amb el cap»)?

Volk és un d'aquests mots relativament prou coneguts fins i tot entre els qui no saben alemany (mal només sigui per allò del *Volksgeist* herderià, etc.) i, en principi, la traducció n'és «poble»; ara: formant part d'un títol com ara el de *Josefine, die Sängerin oder das Volk der Mäuse* (Kafka 1979: 172–185), no hi ha el perill que s'entengui en el sentit de «vilatge» (en alemany, *Dorf*)?; no és doncs millor de traduir per «Josefina la cantant o la nació dels ratolins» (Kafka 1982: 158–172)?; el terme i el concepte de «nació», ¿no comporten en català unes connotacions més pròximes a les de l'alemany *Volk* que no pas les que hi té el llatí —de significació molt més restringida— *Nation*?

Ein Hungerkünstler (Kafka 1979: 163–171) o, en la traducció catalana (Kafka 1982: 149–157), «Un artista de l'endurança»; el terme alemany —un exemple típic de *Kompositum* o mot format per composició de dos o més mots— no presenta cap dificultat de comprensió, per més que el personatge que designa sigui del tot inusual: un artista circense que s'exhibeix en el seu voluntari i prolongadíssim dejuni absolut. Llavors, per què no «Un artista dejunador»?; doncs possiblement perquè aquesta fóra la traducció que hauria escaigut a un original hipotèticament intítulat (i també igualment viable en alemany) «Ein Fastenkünstler»; ¿i per què no, diguem, «Un artista de la fam» (*Hunger*, com en anglès, és «fam») o «Un artista famejador»?; doncs perquè això s'hauria pogut entendre com un artista pobre de misericòrdia, com tants n'hi ha hagut, obligat a passar fam per necessitat; i no, l'artista kafkià pròpiament «endura», en el sentit que dejuna suportant-ne estoicament la privació (a propòsit del mot *endurar*, vegeu la conversa filològica de Fabra de 6 d'octubre de 1926 [Fabra 2010: 748–749]).

El sintagma *weit stehende Augen* (Mann 1983: 348, 379) —literalment: «d'ulls àmpliament separats», el qual, en altres edicions, pot aparèixer amb l'adverbi *weit* gràficament aglutinat amb l'adjectiu (*weitstehende*) i que respon a un ús no gaire usual del verb (*stehen*) que el

relaciona amb l'apostament en un lloc de guàrdia— pot trobar un equivalent aproximat en «ulls atalaiadors» (Mann 2012: 38, 83), en la mesura que qui es troba en un tal indret i amb uns tals ulls és perquè hi fa de guaita («atalaia»).

Traduttore traditore

La paronímia abona el tòpic, però no per això és aquest, si més no aquí, menys cert. I el traductor que mai no hagi pecat de traïdor per simple error, que tiri la primera pedra.

En lloc de «Patriotisme: l'odi contra els patriotes» (Brecht 1985: 125) per traduir *Vaterlandsliebe, der Haß gegen Vaterländer* (Brecht 1979: 15), ¿no hauria estat molt millor fer-ho per «Amor patriòtic, l'odi contra les pàtries»?

I en el context on es llegeix reiteradament *Unheimlichkeit* (Bernhard 1977: 47), ¿no li hauria escaigut molt més «barbaritat» que no pas «enormitat» (Bernhard 1988: 70)?

On l'error es fa ja indiscutible és quan en un context on el mot *Lebenskünstler* apareix utilitzat en un sentit irremissiblement irònic (Lukács 1948: 5)—ara així com si diguéssim un «vividor»—, aquest és malinterpretat i se'l gira per «horacià» (Lukács 1983: 25), amb nota justificadora per més inri, la qual acaba per trabucar del tot el que volia dir l'autor.

Una curiosa dislèxia, per sort puntual, és la que converteix «taub» en «muda» (Bernhard 1979: 59), en lloc de «sorda», un lapsus esmenat ja a Bernhard (1985b: 41).

El súmmum de la badada, però, és el comès a Kafka (1980: 50 i 1982: 72), quan, allí on es llegia «Rohrstühlen» (Kafka 1979: 101), es va entendre (per precipitació lectora?, per major freqüència de la paraula mal entesa?) *Rollstühlen*, i es va girar conseqüentment per «cadires de rodes», en lloc de per «cadires de vímet» (!).

Mea culpa, mea maxima culpa! I tant de bo que tots els altres nyaps que dec haver fet no siguin de gaire més calibre que aquests!

Traducció i projecte cultural

Traduir, com bé apunten Brioschi i Girolamo (1988: 54), i segons convé no estar-se de recordar sovint, poc té pas res a veure amb una innocent operació filològica en benefici dels qui no dominen una llengua estrangera. Traduir, a banda ser per descomptat una operació intel·lectual complexa, és també una de tantes opcions possibles en el marc d'un projecte cultural molt més ampli.

És inevitablement política, doncs. En la mesura que pressuposa una consciència d'identitat i, doncs, també, indèstriablement, d'alteritat: només es tradueix a una llengua de cultura; a una llengua que es vulgui plenament tal, i no residual dialecte o simple *divertimento* erudit.

Fer traduccions al català, segons això, és ben del cert, igualment com s'esdevé en tot d'altres països i cultures, un mitjà de professionalització, total o parcial, en el context de les lleis pròpies de tota economia de mercat en una societat capitalista com la nostra.

Però és alhora també, en relació amb l'específica circumstància catalana, una manera de bregar perquè la llengua del país es resisteixi al procés d'assimilació i, en definitiva, de substitució a què es troba sotmesa per part de la llengua hegemònica.

Traduir, traduir bé, és llavors un dels molts procediments plausibles per contrarestar tant l'erosió formal de la llengua com el seu arraconament funcional.

En el meu cas concret, m'omple de satisfacció que un signant dels dos *manifestos* del Foro Babel, conspicu entre tot d'altres motius per tenir uns coneixements precaris d'alemany (Farrés 1994; Murgades 2011: 112) i uns de català que no abasten més enllà del «català que ara es parla» entre els carrers de Torrent de l'Olla i Consell de Cent (Mira 2011), qualifiqui les meves traduccions d'«estrafolàries» (vegeu: *El País*, 10 maig 2012, i *El Punt-Avui*, 17 maig 2012).

Com també em plau enormement que un adlàter dels de la verinosa llengua i del catanyol (ara amarrats a la FAES i als Ciudadanos), autor de notables desficacis traductoris, plens de barbarismes i de solecismes (Rendé i Masdéu: 1986 i 1987; Corbera: 1987), pregoni des del Núvol (27 gen. 2013), a la insabuda d'allò que altres sabotejadors de la llengua havien dit a propòsit de les traduccions de la Fundació Bernat Metge, que les versions de Kafka fetes per mi «es llegeixen millor en alemany que en català».

Són esgarips com aquests els que millor demostren que tot funciona i que tot és com encara és: per part dels qui, incapaços d'anorrear la llengua d'una vegada ja per totes, s'escarrassen a minar-la de dins estant, i per part dels qui, enfortint-la i dignificant-la, maldem per sostreure-la a tota interferència despersonalitzadora.

Referències bibliogràfiques

- Aracil, Lluís V. 1983. «Et tout le reste est littérature». Dins *Dir la realitat*, 135–153. Barcelona: Edicions Països Catalans.
- Bernhard, Thomas. 1975. *Korrektur*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- . 1977. *Minetti. Ein Portrait des Künstlers als alter Mann*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- . 1978. *Der Stimmenimitator*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- . 1979. «Historietes inexemplars». *Els Marges* (maig): 55–60.
- . 1982. *Wittgensteins Neffe*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- . 1985a. *El nebot de Wittgenstein*. Barcelona: Empúries).
- . 1985b. *Historietes inexemplars. (L'imitador de veus)*. Barcelona: Empúries.
- . 1988. *Minetti. Un retrat de l'artista vell*. Barcelona: Institut del Teatre.
- Bíblia. 2007. Versió dels textos originals i notes pels Monjos de Montserrat. Vuitena edició. Montserrat: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- . 2008. Traducció Interconfessional. Dotzena edició. Barcelona: Associació Bíblica de Catalunya. Editorial Claret. Societats Bíbliques Unides.
- Brecht, Bertolt. 1979. *Geschichten vom Herrn Keuner*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.

- Brecht, Bertolt. 1985. *Històries del senyor Keuner*. Dins *Pirandello, Joyce, Brecht vistos per Vallespinosa, Mallafrè, Murgades*, 117–152. Reus: Òmnium Cultural Baix Camp.
- Brioschi, Franco; Girolamo, Constanzo di. 1988. *Introducción al estudio de la literatura*. Barcelona: Ariel.
- Corbera i Pou, Jaume. 1987. «Una llengua per a una nació». *Serra d'Or* (setembre): 31–32.
- Fabra, Pompeu. 2010. *Obres completes. Converses filològiques*, vol. 7. Barcelona: Proa.
- Farrés, Ramon. 1994. «Traducció». *Revista de Catalunya* (setembre): 128–131.
- Goethe, Johann Wolfgang von. 1977. *Wilhelm Meisters Lehrjahre*, a cura d'Erich Trunz. Munic: Verlag C.H.Beck.
- . 1985. *Anys d'aprenentatge de Wilhelm Meister*. Barcelona: Edicions 62 i “la Caixa”.
- Hesse, Hermann. 1971. *Schön ist die Jugend*. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag.
- . 1976. «El cicló». *Els Marges* 8 (setembre): 63–73.
- . 1986. *Maca és la joventut*. Barcelona: Empúries.
- Kafka, Franz. 1979. *Sämtliche Erzählungen*, a cura de Paul Raabe. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag.
- . 1980. «A la colònia penitenciària». *Els Marges* 20 (setembre): 49–66.
- . 1982. *Narracions completes*. Barcelona: Quaderns Crema.
- Klabund. 1977. *Borgia. Roman einer Familie*. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag.
- . 1999. *Borgia. Roman einer Familie*. Dins *Werke in acht Bänden*, vol. I, p. 157–316, a cura de Christian v. Zimmermann. Heidelberg: Elfenbein Verlag.
- . 2011. *Els Borja. Història d'una família*. València: Edicions 3i4.
- Lukács, Georg. 1948. *Das Ideal des harmonischen Menschen in der bürgerlichen Aesthetik*. Dins *Essays über den Realismus*, 5–23. Berlín: Hermann Luchterhand Verlag.
- . 1983. «L'ideal de l'home harmònic en l'estètica burgesa». *Els Marges* 27–28 i 29: 25–34.
- Mann, Thomas. 1983. *Das Gesetz*. Dins *Späte Erzählungen*, ed. Peter de Mendelssohn, 339–408. Frankfurt am Main: Fischer Verlag.
- . 2012. *La llei*. Girona: Papers amb Accent.
- Mira, Joan Francesc. 2011. «La queixa». *El Temps* 1436 (20 des.): 82.
- Murgades, Josep. 1994. «Benvingut adéu d'un déu (o era Déu i no ho sabíem?)». *Els Marges* 94 (primavera): 108–114.
- Panizza, Oskar. 1964. *Das Liebeskonzil und andere Schriften*, a cura de Hans Prescher. Berlín: Hermann Luchterhand.
- . 1991. *Das Liebeskonzil: eine Himmelstragödie in fünf Aufzügen*. Munic: Spangenberg Verlag.
- . 2008. *El Concili de l'Amor*. Dins *Teatre borgià 1*, 153–260. València: Edicions 3i4.
- Parcerisas, Francesc. 2013. *Sense mans. Metàfores i papers sobre la traducció*. Barcelona: Galaxia Gutenberg.
- Pfeiffer, Rudolf. 1968. *History of Classical Scholarship. From the Beginnings to the End of the Hellenistic Age*. Oxford: Oxford University Press.

Prat de la Riba, Enric. 1974 (2011). «Memòria del president en la creació de dues noves seccions de l'Institut d'Estudis Catalans». Dins *Prat de la Riba propulsor de la llengua i la cultura*, 114–128. Barcelona: Editorial Selecta.

Rendé i Masdéu, Joan. 1986. «Males traduccions». *Avui* (19 des.): 27.

———. 1987. «Tots podem tenir raó». *Avui* (16 gen.): 16.

Vega, Miguel Ángel, ed. 1994. *Textos clásicos de teoría de la traducción*. Madrid: Cátedra.